

УДК 37.013–051(485)

ГЕНЕЗИС СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ У ШВЕЦІЇ

Кошарна Наталія Володимирівна,

кандидат педагогічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми. Становлення педагогічної освіти у Швеції пов'язано з соціально-економічними перетвореннями в державі, що суттєво вплинули на формування освітнього поля країни. У зв'язку з тим, що необхідність і зміст педагогічної підготовки були детерміновані вимогами суспільства до вчителя та безпосередньо пов'язані з процесом розвитку освітніх закладів у цілому, в ретроспективі розгляду проблеми історико-педагогічних умов підготовки вчителя доцільно звернутися до питання розвитку освітньої системи Швеції взагалі (Б. Брунінг, Е. Мартенс, С.-А. Селандер) [6].

Аналіз досліджень і публікацій. Історично педагогічна освіта Швеції була спрямована на збереження самобутності шведів, виявляючи при цьому шанобливе і толерантне ставлення до інших народів. Аналіз науково-теоретичних джерел – праць відомих шведських учених К. Альстрема, Е. Андерсона, Г. Берглунда, К. Бруслінга, Р. Берндтсона, Б. Грана, А. Лінке, О. Ольсона, К. Седерблада, Б. Хаммера, А. Херрлінга, Т. Хюсена та інших засвідчує інноваційні процеси цієї країни в галузі теоретико-практичної підготовки вчителя.

Необхідність об'єктивного висвітлення проблеми засвідчує інтерес українських та російських дослідників до різних проблем підготовки вчителя в Швеції. Так, проблемам професійно-педагогічної підготовки фахівців дошкільної освіти присвячені дослідження Н.Карпенко, системі середньої професійної освіти – Е. Ісмаїлова, національно-орієнтованого змісту освіти – Є. Соколова, професійної освіти дорослих – В. Давидової.

Метою даної статті є дослідження історико-педагогічного паліативу тенденцій підготовки вчителів у Швеції у контексті розвитку національної освітньої системи.

Виклад основного матеріалу. Дослідження генези шведської освітньої системи як чинника, що обумовлював становлення та формулювання тенденцій розвитку педагогічної підготовки вчителів, дає можливість стверджувати, що шведська загальна освіта була започаткована в пізньому середньовіччі (XIII - XIV століття), коли країна почала швидко розвиватися й досягати успіхів у всіх галузях.

Перші школи на шведських теренах почали з'являтися в XIV столітті. Їх заснували монастирі францисканського та домініканського орденів. Водночас виникають міські школи, де навчали елементарної грамоти [1].

Становлення системи підготовки вчителів Швеції пов'язано з розбудовою національної системи освіти й обумовлювалося насамперед суспільними й політичними подіями XVI-XVII століть, що відбувалися в Європі, коли юридичними завоюваннями Реформації стала концепція природного права, свободи совісті, а педагогічними – принцип індивідуалізації, імпульси гуманістичного спрямування освіти. У Швеції це був період прогресивних перетворень, які пов'язуються з іменами шведських королів Густава Вази (1521-1560) і Густава Адольфа (1611-1632). Усе це стало передумовою бурхливого розвитку економіки Швеції, яка поступово перетворювалася в одну із найпотужніших держав Європи [7].

Важливим кроком стало прийняття в 1527 році шведським риксдагом лютеранства як державної релігії Швеції. Як відомо, догмати європейського протестантства передбачали самостійне освоєння віруючими Святого письма, що було неможливо без хоча б початкової освіти, вміння читати й писати, брати безпосередню або заочну участь у дискусіях із представниками протилежного табору [8].

Економічне зростання країни було безпосередньо пов'язано з демократизацією суспільства й випереджаючим розвитком освіти й науки,

яке полягало в прагненнях поставити людину в центр виховання, залучити покоління до національної культури, мови, літератури, в схваленні світської освіченості. Це зумовило розвиток не лише шкільництва, а й вищої школи. Так, у першій третині XVII століття за ініціативою та підтримкою короля Густава Адольфа, високоосвіченого монарха з передовими просвітницькими поглядами, були створені перші гімназії. Особливу увагу король приділяв професійному рівню викладацького складу цих навчальних закладів [1].

У 1649 році до Швеції було запрошено видатного чеського педагога-гуманіста, філософа, громадянина світу, автора продуктивних на свій час педагогічних систем, релігійно-громадсько діяча, Яна Амоса Коменського (1592 – 1670). Метою його візиту стало надання допомоги освітянам країни в реформуванні шкільної освіти, зокрема мовної, укладанні проекту першого спеціального законодавства для шведських гімназій [7].

Процес становлення педагогічної освіти у Швеції розпочався значно пізніше, ніж становлення системи освіти у країні. Її витoki слід шукати в епоху Відродження, коли історично склалися умови для розвитку освіти, змінилися пріоритети виховання, зміцнився вплив уряду на вирішення освітніх проблем.

1686 рік вважається початком народної освіти (залучення всіх верств населення до отримання загальної освіти) у Швеції. Саме цього року було прийнято церковний закон, згідно з яким служителів кожної церкви зобов'язували надавати дітям парафій початкову релігійну освіту, а пасторів – наглядати за процесом навчання та перевіряти обізнаність дітей у катехізисі [8].

У XIX столітті закладаються законодавчі основи нової школи. Відбувається становлення національної системи шкільної освіти, розширюється участь держави в її розбудові, зміцнюються позиції державних органів у керівництві навчальними закладами. Це було життєво необхідно у зв'язку з тим, що духівництво могло забезпечити умови для отримання

елементарної освіти лише населенню лютеранського віросповідання, тоді як Швеція залишалася багатонаціональною державою [1].

За свідченням російського дослідника П. Міжуєва, котрий посилався на дані перепису населення у Швеції, соціокультурна картина населення країни була такою: загальна чисельність – 4784000 осіб; осіб лютеранського віросповідання – 4735000 (99 %); баптистів, менонітів та представників інших релігійних сект – 44000 (0,09%); іудеїв – 3000 (близько 0,06%); католиків – 1390 (0,03%). Дослідник наголошував, що така характеристика соціокультурного поля Швеції спостерігалася вже в XVII ст. [3].

У 1842 році після тривалих дебатів у шведському сеймі (на той час – парламенті) та в пресі було прийнято Закон про обов'язкову початкову освіту. Зазначимо, що Швеція стала першою серед країн Європи, включаючи передові держави того часу – Англію та Францію, які прийняли такий важливий документ.

Затим, протягом другої половини XIX століття, розроблено низку рекомендацій та доповнень до закону, значну частину яких було прийнято завдяки активній діяльності передових освітніх діячів. Серед них активною реформаторською діяльністю відзначалися міністри народної освіти, графи – Рутеншельд і Карлсон. Суспільно-освітній рух, очолюваний ними, обумовив початок періоду найбільш значних успіхів шведської народної школи (кінець 60-х – початок 70-х років XIX століття) [8].

Згідно з новим Законом, початкова школа визнавалася закладом освіти, підпорядкованим місцевим органам влади. Кошти на її утримання також виділялися з місцевого бюджету. Водночас Закон передбачав виділення державою значної суми асигнувань на розвиток народної освіти.

Як зазначав російський дослідник П. Міжуєв, шведська система освіти тривалий час була взірцем для Росії. Аналізуючи витрати шведського уряду на освіту, П. Міжуєв стверджує, що Швеція, населення якої на той час становило близько 5 млн., у конвертації витратила на народну освіту майже 12 млн. карбованців. Росія при такому ж забезпеченні освітніх потреб

населення повинна була б витратити (враховуючи чисельність населення – 125 млн.) у 25 разів більше, тобто чверть мільярда карбованців [3].

Для підвищення ефективності освітнього менеджменту було введено посади інспекторів народних училищ, які здійснювали нагляд за роботою закладів початкової освіти.

Протягом зазначеного історичного періоду Швеція ділилася на 12 округів, які, у свою чергу, склалися з парафій. Кожна з них являла собою окрему шкільну одиницю, діяльність якої підпорядковувалась парафіяльній Раді та виконавчому органу Ради – шкільній комісії. До складу зазначеної комісії входили пастор (голова комісії) та ще, як мінімум, чотири особи – чоловіки або жінки, яких обирала Рада парафії. Керуючись нормативним планом, розробленим Міністерством духовних справ і народної освіти, шкільна комісія складала план занять в місцевих школах, здійснювала контроль за його виконанням [2].

Один раз на рік голова комісії був зобов'язаний скликати всіх учителів на зібрання для відкритого обговорення поточних шкільних справ. Звіти про результати роботи таких зборів публікувалися у пресі, щоб ознайомити широкий суспільно-педагогічний загал зі змістом та результатами діяльності кожної школи.

Державні інспектори відігравали значну роль у розвитку народної освіти. Завдяки їх зусиллям місцева влада почала дослухатися до думки шкільних рад щодо розміщення й облаштування шкільних будівель, турбуватися про облаштування дитячих майданчиків.

Пожвавлення суспільно-педагогічного руху обумовило виникнення безлічі спілок та асоціацій. Найвідоміша серед них – спілка «Sveriges allmanna folkskolelarareforening» (Загальна шведська спілка учителів початкових класів), яка об'єднувала близько 6000 учителів. До завдань спілки входило обстоювання інтересів учительства, його прав на гідний зарібок, покращення умов праці, надання можливостей для відпочинку, а

також вирішення питань підвищення якості професійної діяльності та самоосвіти вчителів, допомога недосвідченим педагогам [7].

Суттєвий вплив на розвиток шведської системи освіти, зокрема й педагогічної, мав суспільно-освітній рух, що відбувався в Данії під керівництвом єпископа Грунтіґа. За його сприяння у Швеції з 1867 року не лише відкриваються перші Вищі народні школи, але й переосмислюється сутність професійної діяльності вчителя. Увага освітніх та суспільних діячів акцентувалася на тому, що навчальний процес має бути захоплюючим, зрозумілим і простим. Мета навчання – «зігріти серце, підняти розум, правильно розвинути уяву, виховати характер, відтак – сприяти зрілості молодих людей, зробити їх прогресивними громадянами» [7].

Провідну мету вчительської праці визначили наступні ідеї:

- 1) виховувати в молодих людей стійку християнську віру й несхитний патріотизм, заснований на міцних знаннях про історію Швеції, права й обов'язки шведського народу;
- 2) забезпечити молодь такими знаннями про закони і закономірності природи та буття, щоб це могло збагатити й звеличити людську душу;
- 3) виховувати громадянськість, повагу до закону й чесної діяльності кожного громадянина у своїй справі заради власного та суспільного добробуту [8].

Вища народна школа стала відображенням політичного та суспільного устрою країни.

Соціальна потреба у нових типах шкіл обумовила державну підтримку освітньої сфери, правову, матеріальну захищеність учителів та суспільну прихильність, які, відповідно, спричинили швидке зростання кількості навчальних закладів.

Динаміка розвитку шкільної освіти Швеції (друга половина XIX ст.) представлена варіативністю закладів освіти, а саме: кількість шкіл для дітей молодшого шкільного віку, які становили 48,34% від загальної кількості шкіл (1875 р.), збільшилась до 52% (1898 р.), кількість вищих народних шкіл – на

0,02 %, народних шкіл для дітей старшого віку – на 5 %, народних шкіл спрощеного типу – на 10 %. Збільшення кількості шкіл напряму залежало від зростання кількості населення Швеції, тобто держава опікувалася освітою своїх громадян.

Провідна ідея – рішення підвищення народної освіти – тобто створення народних шкіл для широкого загалу країни. Молодь інтелігентних класів «рушила» в народні маси, залучаючи їх до своїх культурних ідеалів. Стати вчителем вищої народної школи – це мрія кожного свободомислячого студента [2].

Збільшення кількості навчальних закладів для забезпечення освітніх потреб населення викликало зростання кількості вчителів, які в них працювали. Динаміка кількісних змін учительського й учнівського складу початкових навчальних закладів Швеції (друга половина XIX ст.) свідчить, що з 1876 по 1898 рік населення Швеції збільшилося приблизно на 12%, кількість учителів – на 60%. Про популярність і доступність оволодіння педагогічною професією свідчить те, що суттєво зросла кількість учителів жіночої статі: з 4701 до 10266 осіб. Якщо до середини 1870-х років жінки-вчителі становили менше половини педагогічного персоналу початкових шкіл, то наприкінці XIX століття їх нараховувалося майже дві третини усього викладацького складу [7].

За твердженням російського дослідника С. Орловського та шведського освітнього діяча Л. Шредера, провідною ідеєю суспільного руху у Швеції протягом другої половини XIX – початку XX ст. було рішення зрушення у сфері народної освіти, тобто створення народних шкіл для широкого загалу країни. «Молодь інтелігентних класів «рушила» в народні маси, залучаючи їх до своїх культурних ідеалів. Стати вчителем вищої народної школи – це мрія кожного свободомислячого студента» [2; 5].

Упродовж зазначеного історичного періоду найрозповсюдженішим типом школи була елементарна, успішність викладання в ній залежала не

тільки від тривалості навчального року, а й від якості викладання учителів та їхньої професійної підготовки.

Учителі різних категорій отримували спеціальну педагогічну підготовку в учительських семінаріях (згодом їх називали «училищами», потім – «інститутами»). Наприкінці 90-х років XIX століття у Швеції нараховувалося 12 учительських семінарій: 7 чоловічих і 5 жіночих. Діяльність базувалася на таких положеннях:

- увесь курс навчання був безкоштовним;
- повний курс підготовки тривав 4 роки;
- до навчального закладу приймали юнаків і дівчат віком від 16 років, які склали іспит за курсом народної школи.

Серед випускників семінарії відбувався конкурсний відбір, аби на основі співбесіди отримати вчительську посаду. Вчителі призначалися Радами приходів. Перед цим претендентів екзаменувала шкільна комісія, яка за результатами співбесіди пропонувала Раді трьох найкращих кандидатів за вибором [9].

В історії розвитку педагогічної освіти у Швеції на особливу увагу заслуговує діяльність Неєської учительської семінарії. Цей освітянський заклад як вища школа з підготовки учителів формувався впродовж кількох років. Аналіз діяльності освітнього закладу в цей час свідчить, що до нього виявляли значний інтерес не лише вітчизняні вчителі, а й представники зарубіжної педагогічної практики. Наприклад, на початок 90-х років XIX століття у Неєській учительській семінарії пройшло практичну підготовку 2296 учителів, які представляли потужні високо розвинуті країни (Англія, США, Росія, Австрія, Германія тощо) [4].

Історичний досвід організації педагогічної освіти Швеції заклав основи для подальшого розвитку підготовки вчителя. Згідно архівних даних, в 1905 році кількість навчальних закладів з підготовки вчителів становила 14 (загальна кількість населення – 5,4 млн. осіб), а в 2005 р. – 25 закладів вищої освіти з підготовки вчителів (загальна кількість населення – 8,6 млн. осіб) [9].

Висновки. Дослідження генези педагогічної освіти в Швеції дало можливість виявити такі основні тенденції: орієнтація на потреби школи та суспільства; удосконалення системи організації педагогічної освіти шляхом розробки та запровадження нових варіантів підготовки вчителя; удосконалення системи управління розвитком освіти; забезпечення якості університетської освіти; зростання престижу вчительської професії.

Резюме. У статті розглянуто генезу педагогічної освіти в Швеції, що дає можливість виявити такі основні тенденції: орієнтація на потреби школи та суспільства; удосконалення системи організації педагогічної освіти шляхом розробки та запровадження нових варіантів підготовки вчителя; удосконалення системи управління розвитком освіти; забезпечення якості університетської освіти; зростання престижу вчительської професії.

Ключові слова: генезис, педагогічна підготовка, педагогічна освіта, семінарія, училище.

Резюме. В статье рассматривается генеза педагогического образования в Швеции, что дает возможность выявить следующие основные тенденции: ориентация на нужды школы и общества, совершенствование системы организации педагогического образования путем разработки и внедрения новых вариантов подготовки учителя, совершенствование системы управления развитием образования, обеспечение качества университетского образования, рост престижа учительской профессии.

Ключевые слова: генезис, педагогическая подготовка, педагогическое образование, семинария, училище.

Summary. The article considers the origins of teacher education in Sweden, which makes it possible to identify the following key trends: focus on the needs of the school and society, improving the system of teacher education through the development and introduction of new variants of teacher training, improvement of management development education, ensuring the quality of university education, growth prestige of the teaching profession.

Keywords: genesis, teacher training, teacher education, seminary, college

Література

1. Вейбуль Й. Коротка історія Швеції / Йорген Вейбуль. – Стокгольм [б. и.], 1998. – 163 с.
2. Орловский С. Очерки Швеции / С. Орловский // Высшая народная школа в Швеции. Выпуск первый. – Москва, 1911. – 87 с. (Библиотека свободного воспитания и образования и защиты детей).
3. Мижув П. Г. Начальное и среднее образование в Швеции. – Санкт-Петербургъ. – 1903. – 44 с.
4. Нееская учительская семинария ручного труда (въ Швеції): По поводу XX-лѣтней годовщинѣ ея существованія // Второй Съездъ русскихъ дѣятелей по техническому и профессиональному образованию. – Департамент Министерства Народного Просвѣщенія. – С.-Петербургъ, 1895. – 8 с.
5. Шредер Л. Скандинавская высшая народная школа. Очерк ее развития / Л. Шредер. – М., 1919. – 142 с. – (Перевод с датского языка С.В.Ковалевской).
6. An Evaluation of Swedish Research in Education / Editors: Karl Erik Rosengren, Bo Ohngren. – Stockholm: HSFR, 1997. – 287 p.
7. Isling A. Det pedagogiska arvet. (The Pedagogical Heritage: the struggle for and against a democratic school) / A.Isling. – Stockholm: Sober Forlags AB, 1988. – 45 p.
8. Landquist J. Pedagogikens historia / John.Landquist. – Gleerup, Lund, 1963. – 340 p.
9. Sorensen A. Kristendomsundervisningen enligt 1919 ars undervisningsplan (Teaching religion according to the curriculum of 1919) / A. Sorensen // Arbetsattet I Folkskolan VI. Stockholm : Norstedts, 1928. – P. 23 – 45